

ТЕМАТА ЗА МАЙЧИНСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА СЛОВАШКА ПОЕЗИЯ

Ирена Димова-Генчева
Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“

MOTHERHOOD IN CONTEMPORARY SLOVAK POETRY

Irena Dimova-Gencheva
Burgas State University “Prof. Dr. Assen Zlatarov”

irdimova@yahoo.com

The proposed article explores the theme of motherhood in contemporary Slovak poetry, focusing on selected works by several female poets – Eva Luka, Marcela Veselková, Mirka Ábelová, and Lenka Šafranová. Examined are two main aspects of motherhood – fulfilled and unfulfilled. Additionally, the article highlights several key themes, including pregnancy, childbirth, the postpartum period, child loss, and infertility. It also situates the selected poets within the context of contemporary Slovak poetry written after 1989, a period characterized by pluralism and experimentation. Furthermore, the research addresses the challenge of positioning female authors amidst the male voices that dominate the evolving landscape of postmodern literature.

Key words: motherhood, contemporary Slovak poetry, female poetry, pregnancy, childbirth, child loss

Женската поезия и съвременната словашка литература

Жената присъства по два начина в съвременната словашка поезия – като автор и като тема на творбата. И в двете си функции тя е сякаш по улфовски проблематична. В предложения от нас опит за обговаряне на женскостта разглеждаме и двата аспекта на това нейно присъствие. Първо, смятаме за нужно да се обърнем към мястото на т. нар. женско писане в полето на словашката литература след 1989 г.

Следноемврийската¹ поезия се отличава с провокативност, експерименталност, текстови игри и други постмодерни тенденции. Основната линия на писане на съвременна поезия върви по идеята за усъмняване в самия език. Продукт на тази нагласа са текстовете на установилите се като най-популярни поети след 1989 г. Сред тях са имената на Петер Мачовски, Петер Шулей, Мартин Солотрук, Андрей Хаблак и др. Изброените са представители на експериментално-деконструктивната линия в съвременната поезия. Освен нея другите основни тенденции в писането след 1989 г., които отбелязва литературоведът Ярослав Шранк, са тези на неконформистите индивидуалисти, на авторите спиритуалисти и на поетите на интимността (Шранк 2013: 45). Към последната процесуално-типологическа линия се причислява голяма част от съвременните словашки поетеси.

Въпреки ясното радикализиране на поетическите жестове в края на миналото столетие в съвременната поезия продължава да се забелязва активност от страна на поколенчески по-старите автори. Те се вписват в постмодерните тенденции, но устоявайки на литературната традиция. Това, от което тенденциозно се отдалечава експерименталността на съвременните поети – интимния изказ, остава основа за творбите на тези автори.

Усилие за улавяне на автентичността на битието, търсене на собствената идентичност и понякога дори автобиографичен характер (Пася, Тараненкова, ред. 2014: 163) се разчитат и в поезията на Марцела Веселкова (Marcela Veselková, 1981), Мирка Абелова (Mirka Ábelová, 1985) и Ленка Шафранова (Lenka Šafranová, 1986), чието творчество ще разгледаме тук. Освен на тези досега малко изследвани от словашкото литературознание и критика авторки, ще се спрем и на поколенчески изпреварващата ги Ева Лука (Eva Luka, 1965), която влиза в наличните литературоведски опити за класификация на тенденциите в съвременната словашка литература. Нейното творчество се обвързва с поетически стремеж към улавяне на автентичните преживявания (Пася, Тараненкова, ред. 2014: 185), в случая – през призмата на темата за чуждата култура – тази на Япония. Това поместване на творбите ѝ в конкретен чуждестранен контекст я прави част от една друга линия в словашката литература, към която спадат автори като Ян Литвак например, повлиян творчески от спиритуалността на Изтока (Пася, Тараненкова, ред. 2014: 189).

¹ Означението „следноемврийски“ се използва в словашкото литературознание за означаване на литературата, написана след 1989 г.

Женското писане и темата за майчинството

Докато името на Ева Лука се открива в опитите за систематизиране на съвременната литература след 1989 г., другите три авторки присъстват в литературознанието все още само чрез спорадични критически анализи. Ако в контекста на словашката литература избраните поетеси се вписват в линията на модерната поезия и разбира се, женското писане, то тематично те безспорно стават част от опоектизирането и респ. проблематизирането на майчинството.

Майката като образ на саморефлексия се появява в словашката литература в края на XIX и началото на XX век с процеса на еманципиране на жените писателки. Авторки като Божена Сланчикова-Тимрава, Терезия Вансова и Елена Мароти-Шолтесова създават автобиографична проза², засягаща темите за мястото на жената в семейството и в обществото. Точно тези тематични линии, присъстващи едва забележимо в литературата на авангарда³, възражда съвременната литература. Майката обаче се разглежда през призмата на съвременността, поставяща фигурата ѝ във вече различни конотации, свързани тясно с ролята ѝ на еманципирана жена, стремяща се към кариера и затова отлагаща майчинството. Неговото концепиране, от друга страна, през отделните му етапи – бременност, раждане, следродилен период – е ясно и целенасочено.

Аспектите на майчинството, които ще ни интересуват тук, могат да бъдат синтезирани в две основни теми: случилото се и неслучилото се майчинство. В тяхната рамка се открояват следните подтеми, някои от които вече посочени: стерилност, бременност, раждане, следродилен период и загуба на дете. При разглеждането им ще подходим, изхождайки от горепосочената линейност на процесите, при което ще посочваме спецификите на отделни произведения, в които ги откриваме.

Неслучилото се майчинство

„Всички деца / които с теб / никога няма да имаме“⁴. През този цитат може да се изведе главната тема в стихосбирката „Най-странно е

² Повече по темата може да се открие в Димова-Генчева 2022.

³ Забелязват се в творчеството на В. Марковичова-Затурецка, Мария Янчова, Маша Халамова и В. Шатмари-Вълчкова (Бокникова 2024: 211).

⁴ „všetkými deťmi / ktoré s tebou / nikdy nebudem mať“ (Veselková 2005: 9). Всички цитати от словашки език тук и навсякъде, където не е изрично посочено друго, са в мой превод – И. Д.-Г.

да не те обичам“ (Najzvláštnější je neľúbit' ťa, 2005). В дебюта си Марцела Веселкова залага на представянето на образа на жената през едно основно състояние, което тук си позволяваме да обобщим като „неслучилото се майчинство“. Лирическата героиня – в случая е и лирически аз – е представена през нереализираната си потенция да бъде майка. Тази неизпълнена възможност се прокрадва натрапливо измежду редовете, проследяващи делничното с неговата забързана линейна събитийност, рутинност, тривиалност. „Заобикалят ме хора / които заслужават / десертите в сладкарницата у баба / пазаруването на самообслужване / и скучните почивки в италия“⁵ – изобразеният ритъм на ежедневието се прекъсва от внезапни напомнания, като „защо ми е дълга коса / ако няма да заспиваш в нея?“⁶ или вече споменатото „всички деца / които с теб / никога няма да имаме“ („Игла под ухаещата му кожа“ („Ihlu pod jeho voňavú kožu“ (Veselková 2005: 8 – 9)). Целенасочената профанизация и прозаизация на изобразяваното се прекъсват от сакралността, за която алюзират спорадичните опити за изповедност и споделеност. Като тадневното е извикано, за да се открият на фона му редките прокрадвания на истински значимото, заради което се пише. Стихът на Веселкова е като онова „пищещо тяло“ на Сиксу (Сиксу 1997: 166 – 188), обикалящо из квартала и изповядващо се същевременно. Тази паралелност на обитаваните светове – външния, чуждия и вътрешния, собствения, се вижда в текстове като „Bizarre – No 6, 1951“. Първите му две строфи са изградени точно на принципа на това противопоставяне.

В началото имаме привидно емоционално неангажирано изброяване:

*всички мои познати
се омъжват или са бременни
напълняват
планират сватба наесен
десертите няма да се развалят заради горещината
меден месец на морето на промоция
боядисват апартаментите
поставят плаващ под
купуват термо одеяла⁷*

⁵ „mínajú ma ľudia / ktorí si zaslúžia / zákusky v cukrárni u babičky / nakupovanie v samoobsluže / a nudné dovolenky v taliansku“ (Veselková 2005: 9).

⁶ „načo sú mi dlhé vlasy keď v nich nebudeš zaspávať?“ (Veselková 2005: 9).

⁷ *všetky moje známe
sa vydávajú alebo sú tehotné*

Емоционално дистанцираното изреждане се прекъсва от втората строфа, в която лирическата говорителка извежда на преден план собствената си нужда от споделяне. Категоричният жест на прекъсване на говоренето за другите се разчита в първия ѝ стих: „на мен ми се присънва през нощта“⁸. Това връщане към собствения аз обаче е нарушено от осъзнаването, че „стойността на жената / все още е само / функция на мъжа“⁹. Любимият, от друга страна, е проектиран, но неналичен. Той е чужд съпруг, има друг живот с друга жена и дете. От тук произтича и невъзможността на лирическата героиня да стане майка, защото пред нея стои неосъщественото сливане с мъжа.

Методът на изграждане на художествен свят чрез улавяне и „записване“ на действителността може да се обясни с неразбирането на този свят и следхождащата го нужда точно поради тази причина той да бъде наблюдаван. Този извор на поетическия жест на Веселкова споменава Марек Митка в рецензията си върху дебюта ѝ, според когото за лирическата героиня в книгата „околният свят е все по-неразбираем, объркват я напудрената конвенционалност, хигиеничната нагласа към нещата“ (Митка 2006: 40). Според словашкия критик жената в текстовете ѝ всъщност се чувства добре в самотата си, в страданието си и обратно на очакваното – „антисветът, в който би трябвало да встъпи заради предопределената си роля на съпруга и майка, я отблъсква“ (Митка 2006: 40 – 41). Вече разгледаната творба „Bizarre – No 6, 1951“ Митка счита за основна за поетиката на цялата книга точно заради използването на противоречивостта като неин изграждащ принцип.

Противопоставянето на външния и собствения свят води до невъзможността животът на жената да поеме по рутинния си път, предопределен от обществените очаквания – да създаде семейство и да роди дете. Сблъскват се и измеренията на вътрешния ѝ свят под формата на стълкновение на реално и фантазно, измислено или желано, което разчитаме например в текста „Разкриване“ („Zjavenie“): „наклоних се над

*priberajú
plánujú svadbu na jeseň
zákusky sa nepokazia pre horúčavu
medový týždeň pri mori za akciovú cenu
maľujú byty
kladú plávajúcu podlahu
kupujú teplé posteľné prikrývky*
(Veselková 2005: 75).

⁸ „mne sa v noci sníva“ (Veselková 2005: 75).

⁹ „hodnota ženy / je ešte stále / funkciou hodnoty jej muža“ (Veselková 2005: 75 – 76).

теб / в главата си имаше / музика / съседски деца / с които следобед играеше / бира / и жена / която изобщо не приличаше на мен“¹⁰. Идеята за неосъществимото съжителство, респ. сливане на мъжа и жената, прераства в мотива за невъзможното съществуване на самото стихотворение. На първия стих – „измислях за теб / път посипан с бял пясък [...]“, се противопоставя крайната констатация в творбата – „поредното стихотворение [...] / беше унищожено“¹¹.

Важен елемент от „неслучванията“ и отношението към другостта е образът на другата жена, вмъкваща се в диадата той – аз. В „Miserere mei Deus“¹² разчитаме своеобразно преклонение пред фигурата ѝ:

*исках те
макар да очакваш дете от нея*

*преди две седмици
написах стихотворение:*

*бих погалила
красивия ѝ корем
бих хвърляла
цветчета от роза
във ваната ѝ
бих бдяла
пред вратата ѝ
слушала дишането ѝ
като ти*¹³

¹⁰ „nahla som sa nad teba / v hlave si mal / hudbu / susedove deti / s ktorými si sa popoludní hral / pivo / a ženu / ktorá mi vôbec nebola podobná“ (Veselková 2005: 13).

¹¹ „vymýšľala som pre teba/ cestu vysypanú bielym pieskom“, „ďalšia báseň[...] / bola zničená“ (Veselková 2005: 13).

¹² Заглавието на творбата е стих от началото на Псалм 51, превеждан се като „Смили се над мене, Боже“, част от книгата Псалми от Стария завет.

¹³ *chcela som ťa
aj keď čakáš dieťa s inou*

*pred dvom týždňami
som napísala báseň:*

*pohládzala by som
jej krásne brucho
hádzala by som jej
lupene ruží
do kúpeľa*

Сякаш в нейния образ лирическата героиня открива своята неизпълненост и вместо да я низвергне, желае да я приласкае. Причината за този импулс за обгрижване е имплицирана чрез образа на нероденото дете, към което са насочени изфантазираните движения.

Нероденото дете е представено и като причина за разрива между мъжа и жената. В „Ниночка“ („Ninôčka“) стихът „нямаме заедно дете“¹⁴, освен че има констативен характер, характеризира цялостно поетическия изказ на авторката, доближаващ се до „почти говоримия език“ (Вълнка 2007: 113). Целенасоченото търсене на замяна на лирическото слово с всекидневната реч може да се обясни както с тематичните линии в текстовете на авторката, така и с тенденциите в съвременната поезия изобщо. Свободният стих, липсата на препинателни знаци, емоционалната дистанцираност, високата авторефлексивност и автотекстуалност са характерни и за нейните творби. Изброените характеристики, които не изчерпват природата на стиха на Веселкова, могат да бъдат видени и като следствие от своеобразния „бунт“ на авторката срещу читателското очакване за „женска“ поезия. В рецензиите за стихосбирката ѝ често се среща думата „феминизъм“ в различните ѝ вариации, например „феминистични стихове“ (Ребро 2006: 74), на което поетесата сякаш сама е реагирала предварително с авторефлексивността си в текст като „Умри Марцела“ („Umri Marcela“), в който е ритуализирано собственото ѝ самоунищожаване.

Веселкова създава образ на жената, служейки си с език, който парадоксално се опитва максимално да се отблъсне от женскостта, който е дързък, пряк, на места – дори натуралистичен. Езикът ѝ търси „причините“ за жената – защо мисълта ѝ изобщо се обръща към себе си, опитвайки се да открие събитията, довели до това, което е тя. Поезията ѝ се влива в онзи стремеж на пишещите жени, който Миглена Николчина описва като постоянно движещ се към своето начало, към някаква липсваща памет (Николчина 2012: 93).

*bdela by som
pred jej dverami
počúvala jej dych
ked' spí*

(Veselková 2005: 24 – 25).

¹⁴ „nemáme spolu dieťa“ (Veselková 2005: 63).

„Спомнената“ архетипна жена

Ева Лука¹⁵ пише текстове, тематично насочени към разбирането на женското като интегриращо в себе си митична и архетипна памет (Милчак 2010: 86). Това се вижда още на паратекстуално ниво. Всичките четири издадени досега стихосбирки носят заглавия, които са неологизми на авторката и следват идентичен езиков принцип на създаване. Тук интересуватите ни заглавия на книги „Дивата сестра“ („Divosestra“, 1999) и „Дяволското дърво“ („Diabloň“, 2005) представляват сложни думи, образувани от два корена на принципа на свързване на фантастично, неопитомено и непознато – от една страна, и реално, близко и познато – от друга: „диво“ и „сестра“ и „дявол“ и „дърво“. По този начин заглавията на стихосбирките поставят идеята за напрежение между два свята – човешкия, конкретния и тайнствения, дивия, животинския.

Тази тревога от срещата на различни измерения на съществуването и на самия човек бележи и темата за майчинството при Ева Лука, която може да бъде открита още в началото на творческия ѝ път. В антологията „Дълбокозелената жена“ („Hlbokozelená žena“, 1998) откриваме текст „Pro memoria“¹⁶, в който водещ е мотивът за загубата на дете. Това е и един от аспектите, през който е представено майчинството при Ева Лука. Майката, и жената изобщо, подобно на заглавията на стихосбирките на поетесата, носи в образа си идеята за двудомност. В „Pro memoria“ тази нейна характеристика понякога прераства в двойственост, понякога в разполовеност, разединеност, разделеност и се съпровожда от двуизмерността на представения в текста художествен свят. Две са пространствата – земята и границата между земното и небесното. Жената се намира на тази граница, рефлектирайки върху един граничен момент¹⁷, какъвто е смъртта на човека. „Pro memoria“ ословесява раздвоеност, която е ясно очертана в рамките на текста чрез конкретни наречия за време и място. В създадената от тях хронотопна условност се помещава модалността на невъзможното с придружаващото я натрупване на отрицателни глаголни форми. Лирическата говорителка е майката, която се изповядва в опит да се пречисти от вината

¹⁵ Ева Лука е творческият псевдоним на Ева Лукачова (Eva Lukáčová), който авторката започва да използва с издаването на втората си поетическа книга „Дяволското дърво“.

¹⁶ В буквален превод от латински език – „В памет“.

¹⁷ Словашкото словосъчетание „hraničná chvíľa“, букв. „граничен момент“ в текста на „Pro memoria“, сме избрали да преведем като „сетен миг“.

за неспособността да спаси детето си. Ако ексцерпираме времевите и топосните маркери, както и целенасочената репетитивност на отрицателни форми, се получава следното стихополагане:

*В момента, в който моето дете
е било близо до небето
[...]
не съм била при него,
за да го пазя.*

*На другия край на света, в друго време
[...]
не съм усещала, че е дошъл
неговият сетен миг.*

*Не съм могла да вдъхна във вените му
още веднъж нов живот
[...]¹⁸*

Така поставена, събитийността в творбата може да се опише като заглъхване, замлъкване на действието, претопяването му в абсолютна негация. Контрапунктен се явява краят на текста, в който функцията, респ. ролята, неизпълнена от майката, е реализирана: „Някакъв / непознат за мен ангел / го е направил вместо мен“¹⁹. „Pro memoria“ е текст, опитващ се да „задържи“ паметта за изгубената рожба и да очисти загубилата детето си от угризенията за неспособността нито да го опази, нито да премине с него „от другата страна“.

¹⁸ *Vo chvíli, keď moje dieťa
Bolo blízuko k nebu
[...]
nebola som pri ňom
chrániť ho.*

*Na druhom konci sveta, v inom čase
[...]
necítila som, že prišla
jeho hraničná chvíľa.*

*Nemohla som mu vdýchnuť do žíl
ešte raz nový život
[...]
(Lukáčová 1998: 42).*

¹⁹ „Nejaký / mne neznámy anjel / to urobil za mňa“ (Lukáčová 1998: 42).

Най-силно белязана от темата за загубата на дете е втората стихосбирка на Ева Лука. Откриваме я още в паратекстовото пространство, в посвещението „На Агатка“, последвано от времевата индикация – 1.5.2003 – 28.1.2005. В стихотворението „Приспивна песен“ („Uspávanka“) мотивът за загубата на рожбата, който е в ключова позиция, е вписан в творбата чрез кръговата ѝ композиция. Началният стих „Спинкай, мое детенце, родено в планините“ в края се трансформира в „Спинкай, мое детенце, / в планините погребано“²⁰. Стиховете, заключени между изведените два, говорят за всички етапи на майчинството – бременност, раждане и отглеждане. При художественото им обрисувание са използвани характерните за Ева Лука природни мотиви, част от които са стихии на вятъра и водата²¹.

Загубата на детето в поезията на Ева Лука постига и друго измерение посредством мотива за неговото изоставяне. „Женскост“ („Ženstvo“) е стихотворение, което стилизира състоянието на бременност през кошмарното сънуване на раждането, на непоискването на рожбата. Текстът започва с препратка към заглавието на книгата, от която е част: „Така дяволско дърво / се явява иззад гърба ми в сънищата: бременна“²². В него разчитаме темата за отделянето на плода от майката, за невъзможното свързване с „абекта“²³ (Юхасова 2022: 31).

Нежеланието за задържане на новороденото обаче е представено в контекста на цялото стихотворение като плод на опита за осъзнаване на собствената женска природа. Белязана от първородния грях, лирическата героиня на Ева Лука не се страхува да отключи потока на несъзнаваното. Прави го чрез осъзнаване на неговата асоциална, неприемлива анормалност, от друга страна – толкова естествена за човешката природа.

Образи на мъртвото и нежеланото дете присъстват в предхождащата „Дяволското дърво“ първа книга на авторката, но в своята противоположност: рожбата (в „Дивата сестра“ („Divosestra“) – синът) означава за лирическата героиня прераждане. С други конотации е предс-

²⁰ „Spinkaj, moje dieťaťatko, narodené v horách“, „Spinkaj, moje dieťaťatko, / v horách pochované“ (Luka 2005: 34).

²¹ Повече за употребата на стихии в творчеството на Ева Лука може да се открие в монографията на Ева Урбанова (Урбанова 2022).

²² „Takto sa mi diabloň / poza chrbát zjavuje v snoch: tehotná“.

²³ Понятието използваме в смисъла на употребата му от Юлия Кръстева в книгата ѝ „Сили на ужаса“ – виждането на майчиното тяло като онова, от което детето трябва да се диференцира, да го „изхвърли“, за да се превърне в субект (Кръстева 1980).

тавено и раждането, което в характерните за Лука типизации е обвързано с природата, но този път – със светлата ѝ прераждаща страна. По този начин са изобразени майката и детето например в „Privatissima“²⁴. Раждането на сина възражда родилката: „Изведнъж живеех, живеех / от топлината му. Безсрамно / преродена“²⁵. В идването на бял свят на детето лирическата говорителка вижда своето преосмисляне и прераждане, затова стихотворението започва с реторичното запитване – „Понякога си мисля кой на кого / всъщност се е родил [...]“²⁶. Подобни прокрадващи се питання препращат към универсалния въпрос, разчитан в текстовете ѝ – за осмислянето и справянето с индивидуалната и колективната памет.

Краткостта на вечното усещане

Ева Урбанова описва поезията на Лука като „отричаща ниската деградираща телесност“ (Урбанова 2020: 58). Вместо естетика на грозното поетесата предлага ословесяване на табуираните женски теми, но през призмата на фантазното, на опоектизирането на „отхвърленото“. Друг е подходът на поколенчески по-младата словашка авторка Мирка Абелова. Журналистка по образование и професия, тя пише поезия и проза както за възрастни, така и за деца.

От значение при четенето на поезията на Абелова е изборът ѝ на художествени произведения при преводаческата ѝ дейност. Нейно дело са преводите на четири поетически книги на Рупи Каур²⁷. В много отношения текстовете на Абелова се доближават до непосредствеността на стиховете на канадската авторка от индийски произход – например в краткостта²⁸ и препокриването на автор и лирически аз. За нашето разглеждане от основно значение е непосредствеността на посланията в книгата на Абелова „Вечно усещане за неделя“ („Večný pocit nedele“, 2018). Проблематизирането на майчинството чрез нецензурираното пряко тематизиране на неговите аспекти се разчита още на ниво

²⁴ Заглавието е латинска дума, множествено число на „privatissimum“, означаваща университетска лекция, предназначена само за малък брой студенти.

²⁵ „Zrazu som žila, žila / z jeho tepla. Nehanebne / novonarodená“ (Luka 1999: 39).

²⁶ „Niekedy rozmýšľam, kto sa vlastne / narodil komu [...]“ (Luka 1999: 39).

²⁷ „Мляко и мед“ (Milk and Honey), „Слънцето и нейните цветя“ (The Sun and Her Flowers), „Home Body“ и „Healing Through Words“ (последните две книги не са преведени на български език).

²⁸ Краткостта и общовалидността в текстовете на Рупи Каур определя като ключови за популярността ѝ Ралица Люцканова (2019).

композиране на стихосбирката, изградена като дневник. В нея авторката проследява зачеването, бременността и следродилния период в три отделни цикъла, всеки от които е посветен на съответния етап: „Яйчник“ („Ováriaum“), „Най-противната жена в града“ („Najhnusnejšia ženská v meste“), „Вечно усещане за неделя“ („Večný pocit nedele“). В текстовете липсва опоектизиране, романтизиране на майчинството, а точно обратното – то е представено на фона на социалните предразсъдъци, с които се сблъсква лирическата героиня.

В първата част на стихосбирката жената е изобразена като неспособна да зачене. Нейният образ е придружен от тези на детето, партньора и на бременната приятелка. Основен за лирическия аз обаче се оказва не физиологичният проблем – неспособността да забременее „от четири месеца“ („Репродуктивна клиника“ – „Reprodukčná klinika“), „Яйчник“ – „Ováriaum“), а социалното отношение към него. Темата е ясно поставена в текста „Социално напрежение“ („Sociálny tlak“), последен в цикъла:

*Ще намекнат, че би ѝ отивало,
ако качи снимка с детето на приятелка
или пък ще попитат кога ще има свое.
Ще констатираат, че вече е дошло време.
[...]
Някои питат дали не става
и като не получат отговор, предлагат номера
на специалисти.

Колко изкарвате
За кого гласувахте
Какъв ще ставате
Кога напоследък сте правили секс
Гълтате ли, или плюете
Крадете ли често
Все още ли биете жена си

Какво ли ще питат
ако случайно доживее 95²⁹*

²⁹ Podotknú, že jej pristane
ak zverejní fotku s priateľkiným dieťaťom
prípadne sa spýtajú, kedy bude vlastné.
Skonštatujú, že už bolo načase
[...]

Същото проблематизиране на обществените нагласи и очаквания, отправени към жената, откриваме и в „Репродуктивна клиника“:

*Не минава ден
без въпроса
кога ще имаме дете*

*То вече
четири месеца
не идва*

Обществена тенджерка под налягане³⁰

Във втората част на стихосбирката темата за бременността е представена в светлината на обществената нагласа към жената в това състояние. Текстът „10 г. с. / в асансьора“ („10tt/ vo výťahu“) е конструиран върху диалогичния принцип. Първата част е обобщение на обществените очаквания спрямо жената и в този смисъл изрежда основни клиширани възгледи като тези за работещата жена, раждаща в късна възраст, и за съжителството на родители без брак.

*Niektorí sa pýtajú, či to nejde
a aj keď nedostanú odpoveď, ponúkajú čísla
na odborníkov.*

*Koľko zarábate
Koho ste volili
Koho budete
Kedy ste naposledy súložili
Prehľtate či vyplývate
Kradnete často
Ešte stále bijete svoju ženu*

*Čo sa budú pýtať
keď sa náhodou dožije 95
(Ábelová 2018: 32).*

³⁰ *Neprejde deň
bez otázky
kedy už budeme mať deti*

*Ono sa už
štyri mesiace
nechce pre nás rozhodnúť*

*Sociálny tlakový hrniec
(Ábelová 2018: 29).*

Идеята за социалното очакване и задоволяването му ескалира в жестовостта на „21 г. с. / отчаяние“ („21tt / zúfalstvo“). В този текст лирическият аз си представя как по различни начини излага на показ гърдите си:

*да повесиш гърди през прозореца на колата
да повесиш гърди от балкона
да повесиш гърди на простора заедно с бельото
да изложиш гърди на пулта
да ги изложиш в галерия³¹*

Следродилният период е деромантизиран още в първия текст от третата последна част на стихосбирката. „Взеха ми детето“³² е първият стих в нея, който веднага предпоставя тона на останалите стихотворения. И тук като в предните две части става въпрос за търсено „развенчаване“ на очакването и представите за сакрално изживяване на майчинството, като това разбулване се извършва чрез засягане на темите за цезаровото сечение, първото изхождане след раждането, проблемите с кърменето, безсънието, имунизациите.

Ако книгата на Абелова представлява своеобразна критика към общественото отношение към майчинството, поради което си служи с ирония и натуралистичност, последният текст се явява контрапунктен на цялостния тематичен облик на стихосбирката. Той е посветен на загубата на дете и тематизира неспособността на непреживяла подобна мъка жена да разбере страдащата и „несбъднала се“ майка („Често си мисля за жените, на които са умрели децата“ („Často myslím na ženy, ktorým umreli deti“). Книгата на Абелова е хроника на съвременната жена, минаваща през майчинството, изповядваща своите чувства, свързани с разочарованния разрыв между очаквания и действителност.

³¹ *vyvesiť prsia z okna motorového vozidla
vyvesiť prsia z balkóna
vyvesiť prsia na šnúru spolu s bielizňou
vyložiť prsia na pult
zavesiť do galérie*
(Ábelová 2018: 44).

³² „Zobrali mi dieťa“ (Ábelová 2018: 69).

Стъкленото дете

Четвъртата авторка, чиято стихосбирка ще разгледаме във връзка с темата за майчинството в съвременната словашка поезия, е литературоведката Ленка Шафранова. Книгата ѝ от 2018 година „post partum“³³ е дебютна и засега единствена за поетесата. Както може да се изведе от заглавието, двадесет и осемте текста в нея тематизират следродилния период. По този начин те се доближават до творбите на Лука и Абе-лова, съчетавайки черти от почерка и на двете авторки. За поезията на Шафранова е характерна краткостта, придружена от липса на главни букви и препинателни знаци. Всичко това предполага водещата роля на посланието в текстовете ѝ. То, от друга страна, е изградено върху принципа на антитезата, при която мисълта, проследяваща монотонността на всекидневното наблюдавано или отправена към миналото, се прекъсва от конкретиката на настоящата ситуация, в която се намира или чувства лирическият аз.

Началното описателно и емоционално дистанцирано изброяване в стихотворението „парокон“ („най-накрая“) е прекъснато от жеста на „подаването“ на собственото дете, т.е. от връщането в собствената действителност.

*плащаш сметката
вземаш епикризата
мострите на кремове
първата храна
бибероните и шишетата
витамините
подписваш получаването
на лепенките за пъп
кремовете против стрии
инструкциите за хранене на новороденото
хавлийката с лого на застрахователна компания
помахваш на персонала
с отстъпките за монитори за дишането

напускаш своя скъп хотел
с ръководство за употреба на майчинството
сложено в син куфар

в края
ти дават детето*

³³ В буквален превод от латински език – „след раждането“.

*като бонус*³⁴

На принципа на контраста е изграден и текстът „primogenitus“³⁵, тематизиращ началната неизградена връзка между майката и детето. Тялото на родилката е описано като „нямо“ и „неподвижно“, като „неделен порцелан“, като неоткликващо на първите му нужди. Тази дистанцираност обаче е маркирана и като следствие от страха от крехкостта на детето със стиха „имаше сърце леко като надутото стъкло“³⁶.

Този страх е продължен в текстовете „дишане по стъклото I“ („dýchanie na sklo I“) и „дишане по стъклото II“ („dýchanie na sklo II“), с които се поставя и мотивът за „стъкленото дете“³⁷. Крехкостта обаче мени значението си, мени означаваното и от външността на детето преминава към вътрешния свят:

*никой не подозира
какво всъщност се е случило
преди пет дни
след пет дни
в теб*

*³⁴ zaplatíš účet
vezmeš prepúšťáciu správu
vzorky krémov
prvé príkrmy
cumle a fľaše
vitamíny
podpíšeš prevzatie
pupočných náplastí
mastí na strie
návod na oživovanie dojčat'a
uteráčik s logom poisťovne
zamávaš personálu
zl'avami na monitory dychu

opúšťaš svoj drahý hotel
s manuálom na materstvo
uloženým v modrom kufríku

na záver
ti vydajú dieťa
ako bonus
(Šafranová 2018: 5).*

³⁵ В буквален превод от латински – „първороден“.

³⁶ „mal srdce ľahké ako vyfúknuté sklo“ (Šafranová 2018: 13).

³⁷ Този мотив се открива и в текста на Веселкова „Игла под ухаещата му кожа“.

в него³⁸

Събирането на майката с новороденото парадоксално поставя въпроса за отделянето на детето от нея. Ако в останалите текстове то е остраничено от страха на лирическата героиня от новото и непознатото състояние на майчинството, в „дишане по стъклото II“ детето вече присъства като субект. Тук новороденото е погледнато през потенциата на неговото преживяване на отделеността от майчиното тяло. Образът на детето служи в книгата преди всичко за очертаване на граничността, до която то води у самата жена, раздвояваща се до две свои състояния – на Аз и на Другата, но в „дишане по стъклото II“ то вече е видяно извън абектното си съществуване, т.е. като самостоятелна личност.

Ако първата част на книгата тематизира следродилния период с оглед на отношението майка – новородено, то втората част разглежда родителството като връзка между жената и мъжа – от отдалечаването един от друг, през дистанцирането от околните хора, до потъването в рутинното, в грижата за детето. Поместеният в края на стихосбирката текст „открито за любовта“ (neúhybne o láske), подписан с инициалите Р. Ш. (R. Š.), зад които се крие съпругът на поетесата, репрезентира различната гледна точка, тази на наблюдаващия жената, станала майка:

*И когато мъжът ѝ се върне
вкъщи от работа*

*и попита
какво е правила цял ден*

*несресана
изморена
изпотена*

ще отговори

*обичах децата ни
с цялото си тяло³⁹*

³⁸ *nikto netuší*

*čo sa vlastne stalo
pred piatimi dňami
po piatich dňoch
v tebe*

v ňom

(Šafranová 2018: 17).

³⁹ *a keď jej muž príde*

Тази „тиха“ кулминация сякаш е привикана, за да извини лирическата героиня пред нея самата, давайки ѝ алтернативно описание на етапа от живота, през който преминава. Последният текст предвещава възможното остранностяване на жената от преживяванията ѝ и по този начин представлява своеобразно начало на продължението на книгата, оставяйки края отворен.

Заклучение

„Жената никога не е далеч от „майката“, пише Елен Сиксу (Сиксу 1997: 173), и такава я откриваме в текстовете на словашките авторки, за които можем да кажем, че са написани „с бяло мастило“ (пак там). И не става въпрос само за ролята и функцията на майка, а за жената като първоизточник на всички блага. Към тази нейна основа е насочено търсенето на разглежданите поетеси, като всяка се връща към и до различна точка от древната женска природа. Ева Лука се обръща към архетипа, към архетипната памет (Милчак 2010: 87) изобщо за жената. Лирическата героиня на Марцела Веселкова се връща към себе си, спасявайки се от фрагментарността на чуждите животи. Мирка Абелова проследява всички етапи на майчинството с езика на натуралистичността и непосредствеността, противоречащи на и бунтуващи се срещу обществените очаквания. Ленка Шафранова развенчава илюзорната идея за красотата на следродилния период, описвайки влиянието на промяната върху живота както на майката, така и на бащата. И четирите авторки се осмеляват да се насочат в текстовете си към най-интимните аспекти на майчинството и да прокарат по този начин една от основните теми в съвременната словашка литература.

z práce domov

*a opýta sa
čo celý deň robila*

*neučesaná
unavená
spotená*

odpovie

*milovala som naše deti
celým svojím telom
(Šafranová 2018: 38).*

ЛИТЕРАТУРА

- Абелова 2018:** Ábelová, M. *Večný pocit nedele*. Bratislava: Artforum, 2018.
- Бокникова 2024:** Bokníková, A. Telo, materstvo, trauma, príroda – o poézii Márie Jančovej. // *Slovenská literatúra*. 2024, no. 3, vol. 71, 207 – 235.
- Веселкова 2005:** Veselková, M. *Najzvláštniešie je neľúbiť ťa*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 2005.
- Вълнка 2007:** Vlnka, J. Lesk a bieda spovede. // *Slovenské pohľady*. 2007, č. 3, 112 – 113.
- Димова-Генчева 2022:** Димова-Генчева, И. Словашкият женски пробив в „задължително мъжкия“ канон. [Dimova-Gencheva, I. Slovashkiyat zhenski probiv v „zadalzhitelno mazhkiya“ kanon.] // *Литературни форми на границата между документално и художествено*. Сборник с доклади от научна конференция с международно участие, проведена в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, 17 – 18 ноември 2021 г., съст.: Стоичкова, Н., Русева, М. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2022, с. 24 – 33.
- Кръстева 1980:** Kristeva, J. *Pouvoirs de l'horreur. Essai sur l'abjection*. Paris: Seuil, 1980.
- Лука 2005:** Luka, E. *Diabloň*. Trnava: Edition Ryba.
- Лукачова 1998:** Lukáčová, E. Hlbokozelená žena a iné básne. // Homza, M. (ed.). *Hlbokozelená žena. Výber z poézie básnikov Proglasu (1989 – 1998)*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku Slovenských spisovateľov, 1998, 27 – 42.
- Лукачова 1999:** Lukáčová, E. *Divosestra*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku Slovenských spisovateľov, 1999.
- Люцканова 2019:** Люцканова, Р. „Мляко и мед“ на Рупи Каур – за свръхкраткостта и социалните платформи. [Lyutskanova, R. „Mlyako i med“ na Rupi Kaur – za svrahkratkostta i sotsialnite platformi.] // *LiterNet*, 23.01.2019, № 1. <<https://litenet.bg/publish33/ralica-liuckanova/rupi-kaur.htm>> (2.01.2024).
- Милчак 2010:** Milčák, M. *Mýtus a báseň (7 úvah o poézii)*. Levoča: Modrý Peter, 2010.
- Митка 2006:** Mitka, M. Ihlu pod jeho voňavú kožu. Marcela Veselková: Najzvláštniešie je neľúbiť ťa. (Recenzia). // *Rak*. 2006, č. 4, roč. XI, 39 – 41.

- Николчина 2012:** Николчина, М. *Изгубените еднорози на революцията*. [Nikolchina, M. *Izgubenite ednorozhi na revolyutsiyata*.] София: Фондация „Литературен вестник“, 2012.
- Пася, Тараненкова, ред. 2014:** Passia, R., Taranenková, I. (eds.). *Hľadanie súčasnosti. Slovenská literatúra začiatku 21. storočia*. Bratislava: LIC, 2014.
- Ребро 2006:** Rebro, D. Za zdvihnutou oponou. // *Romboid*. 2006, roč. 41, č. 7, 73 – 74.
- Сиксу 1997:** Сиксу, Е. Смехът на медуза. [Siksu, H. *Smehat na meduza*.] // *Времето на жените*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1997, с. 166 – 188.
- Урбанова 2022:** Urbanová, E. *Medzi snom a fikciou (poetická tvorba Evy Luky)*. Fintice: FACE, 2022.
- Шафранова 2018:** Šafranová, L. *Post partum*. Fintice: FACE, 2018.
- Шранк 2013:** Šrank, J. *Individualizovaná literatúra. Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava: Cathedra, 2013.
- Юхасова 2022:** Juhásová, J. Lenka Šafranová. *Post partum*. // *Top päť. Slovenská literárna scéna 2018 v odbornej reflexii*. Fintice: FACE, 2022, 28 – 43.